

DOI 10.4467/2543733XSSB.16.012.6254

RAFAŁ WOŹNICA
Uniwersytet Jagielloński

PARTIE POLITYCZNE I UDZIAŁ MNIejszości W ŻYCIU POLITYCZNYM MACEDONII I BUŁGARII

Słowa kluczowe: Republika Macedonii, Bułgaria, prawa mniejszości etnicznych i narodowych, partie polityczne mniejszości

Ochrona mniejszości etnicznych i narodowych dotyczy wszystkich sfer życia publicznego. Jednak podczas gdy w odniesieniu do praw językowych, kulturalnych czy oświatowych obowiązujące regulacje prawne są obszerne, to gwarancje efektywnej partycypacji mniejszości w życiu politycznym zazwyczaj ograniczają się do ogólnej formuły antydyskryminacyjnej.

Tymczasem pełne i skuteczne uczestnictwo w życiu politycznym i społecznym uznawane jest obecnie za jedno z praw mniejszości tzw. „trzeciej generacji”. Niemniej partycypacja polityczna dopiero niedawno stała się przedmiotem debaty na temat praw mniejszości. Zainteresowanie tym zagadnieniem wynika z faktu oczywistego związku między pełnym zaangażowaniem politycznym i innymi rodzajami praw mniejszości. Jeśli bowiem, dzięki swoim przedstawicielom, mniejszości uczestniczą w życiu politycznym, łatwiej jest o uniknięcie dyskryminujących praktyk ze strony państwa w zakresie praw kulturowych, społecznych czy ekonomicznych.

Badając uczestnictwo z punktu widzenia stabilności systemu demokratycznego, należy za Florianem Bieberem zauważyć, że mniejszościom bez specjalnych środków grozi przede wszystkim możliwość wyłączenia z systemu politycznego. W szczególności dotyczy to krajów o wysokim poziomie mobilizacji narodowej. W takich państwach istnieją niewielkie szanse na to, że obywatele będą głosować na partie lub kandydatów wywodzących się z innych grup etnicznych bądź narodowych. Szanse, że przedstawiciele mniejszości z powodzeniem uczestniczyć będą w systemie politycznym, są zatem ograniczone¹.

Tymczasem brak uczestnictwa w instytucjach państwowych, a co za tym idzie marginalizacja mniejszości, może prowadzić do alienacji mniejszości w stosunku do państwa zamieszkania. W rezultacie często wśród mniejszości brak jest poczucia przynależności do państwa, które postrzegane jest jako wyłączna domena większości. Reakcją może być ucie-

¹ F. Bieber, *Introduction*, [w:] *Political parties and Minority Participation*, Skopje 2008, p. 7.

kanie się do środków pozainstytucjonalnych obejmujących bardzo szeroki wachlarz działań, od tworzenia instytucji równoległych (alternatywnych) czy organizacji pozaparlamentarnych aż do zbrojnych ruchów secesyjnych. W rezultacie utrata legitymizacji państwa w oczach społeczności mniejszościowych może znacząco zmniejszyć jego skuteczność². Wolno tym samym uznać, że w wielu przypadkach w interesie państwa i jego stabilności leży zapewnienie integracji politycznej mniejszości, aby uniknąć konsekwencji jej wykluczenia³.

Zasadniczo mniejszości etniczne i narodowe mogą być reprezentowane w życiu politycznym w czterech formach. Po pierwsze, organizacje i stowarzyszenia mniejszościowe mogą otrzymać formalną funkcję reprezentowania interesów mniejszości. Zaletą takiego rozwiązania może być odpolitycznienie pewnych decyzji istotnych dla mniejszości. Należy jednak zauważyć, że stowarzyszenia mniejszości nie zawsze są reprezentatywne i mogą wyłączać jakąś część społeczności (np. członków mniejszości żyjących w innym regionie w kraju). Po drugie, mogą one być reprezentowane przez konkretne instytucje powołane w celu reprezentowania interesów mniejszości. Problemem jest jednak odpowiedni dobór osób do tych instytucji. Bezpośrednie wybory wśród mniejszości rodzić będą wiele trudności: od kwestii uprawnienia do głosowania do ewentualnej dyskryminacji, zważywszy, że wybory pośrednie wykluczałyby część grup. Po trzecie, interesy mniejszości mogą być artykułowane przez instytucje/partie, które nie reprezentują mniejszości *per se*, ale raczej szerszy elektorat, który zawiera również mniejszość. Teoretycznie taka forma reprezentowania mniejszości może pomóc w uniknięciu nadmiernego akcentowania różnic etnicznych itp. Należy jednak nadmienić, że udziały mniejszościowe mogą być w takim przypadku łatwo ignorowane i mniejszość etniczna nie będzie odnosić żadnych korzyści z partycypowania w takim projekcie politycznym. Z czwartą formą udziału w życiu politycznym, szczególnie widoczną w badanych krajach, mamy do czynienia, gdy większość istniejących w danym państwie mniejszości posiada/lub ubiega się o posiadanie własnych przedstawicieli w organach przedstawicielskich państwa. Jest to realne w przypadku dużych i geograficznie skoncentrowanych mniejszości narodowych; niemniej jednocześnie powoduje, że inne mniejszości usuwane są z systemu politycznego całkowicie⁴.

W przeprowadzonych badaniach autor skoncentrował się na funkcjonowaniu partii politycznych w Bułgarii i w Macedonii, aspirujących do bycia przedstawicielami mniejszości. W szczególności zbadano, czy funkcjonowanie tych partii służy skutecznemu włączeniu wspomnianych grup do życia publicznego, czy tylko realizacji partykularnych interesów przywódców politycznych.

Mniejszości etniczne i narodowe w Bułgarii i w Macedonii – liczebność

Istnienie różnych grup narodowych i etnicznych nigdy nie było w Macedonii uznawane za sprawę dyskusyjną. Jednak wielkość tych społeczności oraz ich liczba jest kwestią

---

² J. Marko, *Effective Participation of National Minorities. A Comment on Conceptual, Legal and Empirical Problems. Committee of Experts on Issues Relating to the Protection of National Minorities*, DH-MIN (2006)014, Strasbourg, 20.10.2006, p. 9.

³ J. Cohen, *Effective Participation of National Minorities as a Tool for Conflict Prevention*, International Journal on Minority and Group Rights, vol. 16, no 4/2009, p. 340–348.

⁴ J. Marko, *op.cit.*, p. 9.

sporną w ostatnich latach. Wynika to z faktu, że wielkość grup etnicznych oraz ich liczebność są wykorzystywane jako narzędzie walki politycznej, służące do budowy pozycji na scenie politycznej.

Najliczniejszą z mniejszości zamieszkujących Republikę Macedonii są Albańczycy. Według danych spisu ludności przeprowadzonego w roku 2002 stanowili oni 25,17% ogólnej liczby mieszkańców. Dane te kwestionują tamtejsi Albańczycy, twierdząc, że stanowią ok. 35–40%⁵. Ludność albańska zamieszkuje głównie w Skopiu oraz w zwartych grupach przy granicy w Kosowie i Albanii. Ostatni spis ludności wykazał również obecność w Macedonii mniejszości: tureckiej (przynależność zadeklarowało 3,9% mieszkańców), romskiej (2,8%), serbskiej (1,8%), boszniackiej (0,84%) oraz kucowołoskiej (0,4%)⁶.

Republika Bułgarii jest państwem homogenicznym na większości swojego terytorium. Przeprowadzony w 2011 roku powszechny spis ludności wykazał istnienie dwóch znaczących mniejszości na terytorium Bułgarii: Turków oraz Romów.

W 2011 roku w Bułgarii zamieszkiwało 588 313 osób deklarujących pochodzenie tureckie, co równa się 8,0 % ludności kraju⁷. Turcy zamieszkuje głównie południowe regiony kraju, w okręgu Kyrdzali, gdzie stanowią 62% ludności. Drugim regionem, w którym skupieni są Turcy, jest północno-wschodnia Bułgaria; w okręgu Razgrad stanowią 45% mieszkańców, Tyrgowiszte – 36%, Silistra – 33%, Szumen – 30%⁸.

Drugą znaczącą mniejszością w Bułgarii są Romowie. Spis ludności wykazał, że stanowią oni 4,0 % ludności kraju (325 343 osoby). Społeczność romska rozmieszczona jest równomiernie na całym terytorium Bułgarii⁹.

W Bułgarii zamieszkuje grupa ok. 240 tys. Pomaków, którzy są zislamizowanymi Bułgarami¹⁰. Precyzyjne określenie liczby tej ludności nie jest możliwe, bowiem przeprowadzane spisy ludności nie uwzględniały rubryki Pomacy.

Na obszarze Bułgarii mieszkają ponadto: Rosjanie (9 978), Ormianie (6 552), Kucwołosi (3 684), Macedończycy (1 654), Grecy (1 379), Żydzi (1 162)¹¹.

Partie polityczne reprezentujące mniejszości

Powstała w 1991 roku Republika Macedonii jest państwem stosunkowo młodym. Biorąc pod uwagę jego wieloetniczny charakter, bardzo ważnym zadaniem organów państwa stało się zagwarantowanie szerokich praw i wolności mniejszościom narodowym i etnicznym oraz religijnym. Demokratyczny kraj musiał pozyskać lojalność mniejszości,

⁵ Więcej na temat liczby Albańczyków w Macedonii oraz obszaru ich zamieszkania zob. I. Stawowy-Kawka, *Albańczycy w Macedonii*, Kraków 2014, s. 53–60, 220–221.

⁶ Попис на населението, домаќинствата и становите 2002, Книга XIII, p. 34–35, <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/knigaXIII.pdf> (dostęp 15.03.2016).

⁷ Население по области, общини, населени места и самоопределение по етническа принадлежност към 1.02.2011 година, <http://www.nsi.bg/census2011/pagebg2.php?p2=175&sp2=190> (dostęp 15.03.2016).

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

¹⁰ С. Киселиновски, И. Ставови-Кавка, *Малцинствата на Балканот (20 век)*, Скопје 2004, s. 162.

¹¹ Население....

ponieważ stanowiło to podstawę do zapewnienia stabilności wewnętrznej, będącej warunkiem uznania nowego państwa na arenie międzynarodowej.

W artykule 8 Konstytucji Republiki Macedonii z 1991 roku wprowadzono zapis o „swobodzie wyrażania swej przynależności narodowej” jako jednej z podstawowych wartości założycielskich państwa¹². Ponadto w artykule 20 zagwarantowano obywatelom wolność zrzeszania się w celu „ochrony praw i wartości politycznych, ekonomicznych, społecznych i kulturowych”¹³. Charakterystyczne dla Macedonii było to, że dopuszczono do tworzenia partii politycznych na bazie narodowej, a nie ideowej. W konsekwencji w Republice Macedonii istnieją partie polityczne, które zostały utworzone w celu reprezentowania konkretnych wspólnot etnicznych lub narodowych. Wynika to z faktu, że tożsamość narodowa jest jednym z kluczowych czynników, które wpłynęły na kształtowanie się systemu partyjnego niepodległej Macedonii po roku 1991, a niektóre partie mające ugruntowaną pozycję są ugrupowaniami reprezentującymi jedną wspólnotę etniczną/narodową. O tych formacjach należałoby mówić jako o partiach narodowych/etnicznych.

W Macedonii po 1991 roku taką funkcję pełniły m.in.: Demokratyczna Partia Albańczyków (DPA, *Partia Demokratike Shqiptare/ Демократска Партија на Албанците*), Partia Demokratycznego Dobrobytu (PDP, *Партијата за демократски просперитет*), Demokratyczna Unia Integracji (DUI, *Bashkimi Demokratik për Integrim/ Демократска Унија за Интеграција*), Demokratyczna Partia Turków (*Демократска Партија на Турците*), Demokratyczna Partia Serbów w Macedonii (*Демократска Партија на Србите во Македонија*), Partia na rzecz Integracji Romów (*Партија за интеграција на Ромите*), Demokratyczna Liga Boszniaków (*Демократска Лига на Бошњациите*).

Bułgaria po 1989 roku zmuszona była dokonać rewizji statusu prawnego zamieszkujących na jej terenie mniejszości i ustalić wobec nich nową politykę. Podstawową, ogólną regulację statusu mniejszości w tym kraju zawiera art 6. Konstytucji Republiki Bułgarii z 12 lipca 1991 roku, który stanowi, że „wszyscy obywatele są równi wobec prawa, nie są dopuszczalne żadne ograniczenia praw lub przywileje na podstawie rasy, narodowości, płci, pochodzenia, religii...”¹⁴. Katalog praw przysługujących mniejszościom zawarty został także w art. 29, 35 i 36 Konstytucji. Art. 29 ust. 1 stanowi, że nikt nie może być podmiotem przymusowej asymilacji. Ze względu na liczne przypadki emigracji ludności tureckiej z Bułgarii oraz liczne związane z tym problemy, szczególnego znaczenia dla mniejszości nabrały postanowienia Konstytucji dotyczące swobody przemieszczania się i wyboru miejsca zamieszkania¹⁵.

Istotny dla życia politycznego mniejszości jest zapis art. 11 ust. 4 Konstytucji. Twórcy ustawy zasadniczej z 1991 roku postanowili, że słowa „integralność terytorialna”, „unitarny charakter państwa” nie idą w parze ze słowem „mniejszość”. W rezultacie w Konstytucji znalazł się zapis stwierdzający: „Nie można tworzyć partii politycznych na podstawie etnicznej, rasowej lub wyznaniowej, jak i partii, które stawiają sobie za cel przejęcie siłą władzy”¹⁶.

¹² Устав на Република Македонија, 17 ноември 1991 г., член 8, <http://www.sobranie.mk/WBStorage/Files/UstavnaRmizmeni.pdf> (dostęp 15.03.2016).

¹³ Ibidem, член 20.

¹⁴ Конституция на Република България, Обн., ДВ, бр. 56 от 13.07.1991 г., чл. 6, <http://www.parliament.bg/bg/const> (dostęp 15.03.2016).

¹⁵ Ibidem, чл. 35.

¹⁶ Art. 11, ust. 4.

Przepis ten ogranicza prawo członków mniejszości do swobodnego zakładania organizacji politycznych i pozostaje w sprzeczności z art. 6 tejże Konstytucji, w którym zawarta została zasada niedyskryminacji¹⁷.

Jednak pomimo wspomnianego zakazu, ugrupowanie powszechnie postrzegane jako „partia turecka” stało się jedną z najważniejszych partii politycznych w tym kraju. Ruch na rzecz Praw i Swobód został założony 4 stycznia 1990 roku przez działaczy Tureckiego Ruchu Narodowyzwoleńczego w Bułgarii. Utworzona wówczas organizacja polityczna miała w zamierzeniu być legalną instytucją broniącą praw i wolności bułgarskich Turków¹⁸.

Po przyjęciu nowej Konstytucji art. 11, ust. 4 stanowił problem przy próbie zarejestrowania ruchu jako partii politycznej, dlatego sąd miejski w Sofii odmówił rejestracji partii, uzasadniając, że jej działalność zagraża jedności narodu. Jego decyzję utrzymał w mocy Sąd Najwyższy. Pomimo decyzji sądu Centralna Komisja Wyborcza dopuściła DPS do wyborów, uznając za ważną jego rejestrację dokonaną wiosną 1990 roku¹⁹.

Chociaż ruch nie przyznał tego w swoich oficjalnych dokumentach, DPS należy traktować jako partię bułgarskich Turków. Niemal 90% jej członków oraz ponad 90% wyborców stanowią etniczni Turcy. Próby innych partii politycznych dążących do pozyskania społeczności tureckiej kończyły się niepowodzeniem.

Wybory i reprezentacja mniejszości w Macedonii

Od uzyskania niepodległości w 1991 roku w Macedonii 8 razy przeprowadzono wybory parlamentarne, 5 razy wybory prezydenckie oraz 5 razy lokalne. W tym okresie system wyborczy był kilkakrotnie zmieniany, jednak efekty przeprowadzanych zmian nie są istotne, jeśli chodzi o reprezentację mniejszości²⁰. Dla partii będących przedstawicielami mniejszości szczególnego znaczenia nabierają wybory parlamentarne oraz samorządowe, ponieważ pozwalają uzyskać dostęp do władzy.

Partie mniejszości zdobywały mandaty we wszystkich wyborach parlamentarnych. Tabela nr 1 przedstawia liczbę deputowanych poszczególnych partii reprezentujących społeczności mniejszościowe. W liczącym 120 parlamentarzystów jednoizbowym macedońskim Sobranium partie mniejszości posiadały od 21 do 33 przedstawicieli. Znaczny wzrost tej liczby można zauważyć po roku 2002, kiedy w systemie wyborczym wprowadzono zmiany przewidziane w porozumieniu ochrydzkim.

Partie reprezentujące mniejszości mogą liczyć przede wszystkim na poparcie ze strony grupy etnicznej, którą reprezentują. Odzwierciedla to postawa tych ugrupowań w trakcie kampanii wyborczych. Programy wyborcze zdecydowanie artykułują potrzeby danej wspólnoty etnicznej, a materiały kampanii wyborczej tworzone są przede wszystkim w języku ojczystym danej społeczności, rzadko są tłumaczone na język macedoński²¹.

¹⁷ I. Stawowy-Kawka, *Islam w Bułgarii i Grecji – współczesne problemy*, [w:] *Niemcy – Europa – świat*, I. Stawowy-Kawka (red.), Kraków 2007, s. 465.

¹⁸ *Движението за права и свободи обционационална партия, фактор за демокрацията в страната*. Dokument audiowizualny przygotowany z okazji obchodów 15. rocznicy utworzenia DPS.

¹⁹ R. Woźnica, *Bułgarska polityka wewnętrzna a proces integracji z Unią Europejską*, Kraków 2012, s. 112.

²⁰ E. Friedman, *Electoral System Design and Minority Representation in Slovakia and Macedonia*, *Ethnopolitics*, Vol. 4, No. 4 (2005), p. 381–396.

²¹ Na podstawie obserwacji parlamentarnych kampanii wyborczych w latach 2008, 2011 i 2014.

Tabela nr 1

Liczba deputowanych wywodzących się z partii mniejszości w poszczególnych kadencjach macedońskiego parlamentu

Partie	1991–1994	1994–1998	1998–2002	2002–2006	2006–2008	2008–2011	2011–2014	2014
Partia Demokratyczna Postępu	17	11	11	2	3			
Demokratyczna Partia Albańczyków	5	4	10	7	11	11	8	7
Partia Ludowo-Demokratyczna (NDP)	5	3		1				
Demokratyczna Unia Integracji				15	13	18	14	19
Narodowe Odrodzenie Demokratyczne							2	1
Partia Emancypacji Romów	1	1		1	1			
Związek Romów		1	1		1	1		1
Partia Pełne Wyzwolenie Romów							1	
Demokratyczny Sojusz Turków		1		1				
Demokratyczna Partia Turków				3	2	1	1	1
Partia Ruch Turków								1
Demokratyczna Liga Boszniaków				1			1	
Demokratyczna Partia Serbów				1	1	1	1	1
Serbska Partia Postępowa w Macedonii							1	
Partia na rzecz Europejskiej Przyszłości					1			
SUMA	28	21	22	31	33	32	29	31

Źródło: Opracowanie własne na podst. danych Parlamentu Republiki Macedonii (www.sobranie.mk) oraz Państwowej Komisji Wyborczej (www.sec.mk)

System wyborczy w Macedonii nie posiada przepisów ułatwiających bądź zapewniających mniejszościom etnicznym i narodowym ich reprezentację parlamentarną²². Z tego powodu ze względów strategicznych partie reprezentujące mniej liczne mniejszości decydują się na start w wyborach parlamentarnych w ramach koalicji przedwyborczych z partiami macedońskimi. W umowach koalicyjnych starają się o gwarancję miejsca w parlamencie, licząc, że w ten sposób staną się istotnym aktorem, niezależnie od relacji między Macedończykami i Albańczykami. W rzeczywistości jednak parlamentarzyści reprezentujący społeczność serbską, turecką czy romską są marginalizowani i ich wpływ na podejmowane decyzje jest znikomy. Interesujące jest to, że te same partie w wyborach samorządowych najczęściej decydują się na samodzielny start i nie wchodzą w koali-

²² Takie przepisy wprowadzające pozytywną dyskryminację w systemie wyborczym mamy obecnie w wielu innych krajach regionu, m.in. w Kosowie, Czarnogórze, Chorwacji i Serbii.

cje przedwyborcze. Zachowanie takie jest wynikiem realizmu w ocenie swoich szans. W regionach, w których zamieszkuje znacząca liczba przedstawicieli danej społeczności, istnieje szansa na odniesienie sukcesu w wyborach lokalnych, który nie byłby możliwy w skali całego kraju.

Odminną strategię przedwyborczą stosują albańskie partie polityczne, które nastawione są na prawa zbiorowe reprezentowanej społeczności w dziedzinie języka, edukacji, symboliki oraz proporcjonalnej reprezentacji w instytucjach publicznych. Albańskie ugrupowania tworzą koalicje wyborcze ze sobą (DPA i PDP w 1998 roku, DUI – PDP w 2006 roku). Główną przesłanką takich zachowań jest wysoka mobilizacja wyborców albańskich, opierająca się na kryterium etniczno-narodowym, a także znaczna liczba albańskich wyborców w niektórych okręgach wyborczych. Te dwa czynniki sprawiają, że koalicje przedwyborcze z ugrupowaniami innych społeczności nie są korzystne dla partii albańskich. Ponadto stworzenie takiej koalicji przez DUI²³ spowodowało ataki pozostałych ugrupowań albańskich, twierdzących, że koalicja nie będzie reprezentować tylko Albańczyków.

Partie Albańczyków są nie tylko najbardziej liczne, ale również najskuteczniejsze w wykorzystywaniu własnej pozycji w celu realizacji żądań swojej grupy etnicznej. Republika Macedonii jest jedynym krajem w regionie, w którym partie reprezentujące mniejszości regularnie są członkami koalicji rządowych. Wieloetniczne koalicje rządowe są obecnie kluczowym elementem współpracy międzypartyjnej. Ich tworzenie stało się niemal koniecznością wynikającą z wprowadzenia po 2002 roku zasady podwójnej większości, tzw. większości Badintera²⁴. Wprowadzenie zasady podwójnej większości oraz uczestnictwo w koalicjach rządowych pozwala partiom albańskim na odgrywanie znacznie większej roli w życiu politycznym Macedonii, niż wynikałoby to z liczebności tej społeczności i wyników wyborczych osiągniętych przez reprezentujące Albańczyków partie. Realny wpływ na politykę w obszarach szczególnego zainteresowania mniejszości (edukacja, kultura, władza lokalna) wzmacniany jest dodatkowo obejmowaniem przez Albańczyków tek ministerialnych we wspomnianych wyżej dziedzinach. Analiza składu ośmiu gabinetów rządowych tworzonych w Macedonii w latach 2002–2016²⁵ wykazała, że przedstawiciele partii Albańczyków najczęściej kierowali ministerstwami: edukacji i nauki (sześciokrotnie), samorządów (pięciokrotnie), gospodarki (pięciokrotnie) i sprawiedliwości (pięciokrotnie). Dzięki temu działalność partii Albańczyków, z wykorzystaniem własnego uczestnictwa w rządzie, okazuje się niezwykle skuteczna w wypełnianiu postulatów społeczności, którą reprezentują.

Współpraca na poziomie rządowym jest ze strony liderów albańskich posunięciem taktycznym i nie przekłada się na porozumienia międzypartyjne na szczeblu lokalnym. Wynika to z kilku czynników. Po pierwsze, platformą współpracy pomiędzy partiami Albańczyków a ich rządowym koalicjantem nie jest spójność ideologiczna czy wspólnota programowa. Celem jest nieformalna umowa dotycząca „podziału łupów” i pozwalająca na rządzenie. W efekcie współpraca koalicji międzyetnicznej jest widoczna w przypadku

²³ W wyborach parlamentarnych przeprowadzonych w roku 2006 i 2011 DUI tworzyło koalicję przedwyborczą z Demokratyczną Ligą Boszniaków.

²⁴ Porozumienie ochrydźkie zapewniało, iż wszystkie akty prawne odnoszące się wprost do spraw mniejszości narodowych będą przyjmowane na podstawie większości głosów w parlamencie oraz większości reprezentantów mniejszości narodowych.

²⁵ Analiza na podstawie witryn internetowych: www.vlada.mk, www.sobranie.mk

sprawowania rządów, jednak takiej współpracy pomiędzy partnerami będącymi w opozycji już nie ma. Po drugie, koalicje takie nie zawsze stosowane są w tym samym formacie na szczeblu krajowym i lokalnym. Wynika to ze znaczących różnic w konfiguracji politycznej na poziomie lokalnym²⁶.

Podsumowując wyniki badań dotyczące Republiki Macedonii, można stwierdzić, że tożsamość etniczna stanowi jądro systemu partyjnego w tym kraju. Jest ona używana nie tylko do identyfikacji partii, ale także do mobilizacji i aktywności wyborców. Oczywiście o roli w systemie politycznym i możliwości rzeczywistego oddziaływania na politykę państwa decyduje w największym stopniu liczebność społeczności etnicznej zamieszkującej Macedonię. Stąd spośród wszystkich mniejszości tego kraju największy wpływ na decyzje polityczne mają przedstawiciele społeczności albańskiej. Rosnące znaczenie polityczne tej grupy spowodowało, że w Macedonii nie było możliwe utworzenie rządu większościowego bez udziału przedstawicieli tej społeczności. Reformy systemu politycznego wprowadzone w wyniku implementacji porozumienia ochrydzkiego stworzyły wiele zachęt do tworzenia koalicji międzyetnicznych, które są obecnie głównym elementem integracji ugrupowań reprezentujących mniejszości, zwłaszcza w okresie przedwyborczym. Te same zmiany są jednak także przyczyną napięć pomiędzy mniejszościami, co wynika z podejścia „ilościowego” do wprowadzanych przepisów. Oznacza to, że akurat wielkość grupy mniejszościowej w przeważającej mierze decyduje o jakości jej praw. Konsekwencją jest całkowite zdominowanie sfery przeznaczonej dla mniejszości przez społeczność albańską. Co prawda po 2002 roku nastąpiło zwiększenie liczby deputowanych innych narodowości w parlamencie macedońskim, jednak ich znaczenie jest znikome.

Udział mniejszości w życiu politycznym Bułgarii

Udział mniejszości w życiu politycznym Bułgarii był od samego początku kształtowany przez artykuł 11 Konstytucji. Jednak pomimo istnienia przepisu ograniczającego prawo członków mniejszości do swobodnego zakładania organizacji politycznych, faktem jest, że większość wyborców należących do mniejszości jest reprezentowanych oraz, co w dodatku jest niezwykle istotne, czuje się reprezentowana zarówno na poziomie centralnym, jak i lokalnym²⁷.

Powyższa opinia dotyczy w szczególności Turków oraz Pomaków, których większość swoje głosy oddaje na DPS. O poparciu uzyskiwanym przede wszystkim wśród wspomnianych grup świadczy terytorialne rozmieszczenie głosów zdobywanych przez tę partię w wyborach lokalnych oraz parlamentarnych. Okręgi wyborcze, w których DPS regularnie uzyskuje najlepszy wynik, to Kyrdzali, Razgrad, Tyrgowiszte, Szumen, Silistra i Błagowegrad. Są to regiony, w których występują zwarte skupiska Turków i Pomaków. Jest to elektorat wykazujący minimalną mobilność i fluktuację, a więc najbardziej

²⁶ D. Talecki, *Minorities and Political Parties in Macedonia*, [w:] *Political parties and Minority Participation*, Skopje 2008, p. 145–149.

²⁷ W badaniach przeprowadzonych przez pracownię Alfa-Research w 2004 r. 63% badanych odpowiedziało, że czują, iż partie polityczne (w domyśle DPS) należycie dbają o interesy mniejszości. Interesujący jest fakt, że jednocześnie 82% wyraziło brak zaufania do partii politycznych, <http://alpharesearch.bg/> (dostęp 15.03.2016).

pożądany z punktu widzenia partii politycznej. Zdyscyplinowany elektorat powoduje, że partia ta nieprzerwanie od 1990 roku bierze udział w pracach bułgarskiego parlamentu. Wyważona polityka sprawiła, że DPS stał się języczkiem u wagi w czasie wyborów. W latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku umiejętnie balansowała pomiędzy dwiema głównymi siłami politycznymi Bułgarii: Bułgarską Partią Socjalistyczną (BSP) oraz Związkiem Sił Demokratycznych (SDS). Gwałtowne przekształcenia dokonane na bułgarskiej scenie politycznej po wyborach w 2001 roku sprawiły, że partia po raz pierwszy oficjalnie weszła do koalicji rządowej. Po wyborach przeprowadzonych w 2005 roku Ruch na rzecz Praw i Swobód współtworzył rząd razem z Bułgarską Partią Socjalistyczną i Narodowym Ruchem Symeona II. Do władzy partia powróciła w roku 2013 roku, współtworząc z socjalistami funkcjonujący kilkanaście miesięcy rząd, na czele którego stanął Płamen Oreszarski.

Okres przeobrażeń politycznych, ekonomicznych i społecznych w Bułgarii w latach dziewięćdziesiątych XX wieku szczególnie mocno dotknął społeczność turecką. Znaczny wpływ na sytuację ekonomiczną tej grupy miał fakt, że większość etnicznych Turków zamieszkuje tereny wiejskie. Skoncentrowanie tej społeczności na wsiach doprowadziło do mniejszego niż w miastach dostępu do infrastruktury, ograniczenia szans edukacyjnych, utrudnionego dostępu do ośrodków medycznych i kulturalnych. Społeczność turecka w szczególności została również dotknięta bezrobociem. Wobec tych problemów demograficznych oraz ekonomiczno-społecznych, z którymi borykała się społeczność turecka, DPS angażował się przede wszystkim w projekty prawne, mające na celu poprawić sytuację socjoekonomiczną tej społeczności. Działania te sprawiły, że ugrupowanie było pozytywnie oceniane przez Turków mieszkających w Bułgarii, co pozwalało tej partii zmobilizować wokół siebie turecki elektorat. „Ochrona tożsamości mniejszości i integracja mniejszości w społeczeństwie obywatelskim i strukturach państwowych”²⁸ stały się jednym z priorytetów partii, a działania na rzecz zdobycia autonomii kulturowej i religijnej pozwoliły DPS na regularne pozyskiwanie poparcia również wśród Pomaków²⁹. W rezultacie DPS został przede wszystkim partią bułgarskich muzułmanów.

Jako polityczny przedstawiciel mniejszości Ruch na rzecz Praw i Swobód stał się niezwykle istotnym czynnikiem zapewniającym stabilność systemu politycznego. DPS w swoich działaniach dokładał wszelkich starań, by uniknąć oskarżeń o reprezentowanie tylko jednej grupy etnicznej. Partia odcięła się od wszystkich możliwych roszczeń separatystycznych, odrzucając nawet postulaty przyznania autonomii terytorialnej dla obszarów zamieszkałych przez ludność turecką³⁰. Z tego powodu, a także ze względu na silne poparcie ze strony mniejszości, ugrupowanie było w stanie zapewnić realizację najważniejszych postulatów mniejszości, takich jak m.in. ochrona prawna zgodna ze standardami prawa międzynarodowego, gwarancja rozwoju tożsamości kulturowej i językowej. Działalność DPS spowodowała, że udział mniejszości tureckiej w życiu politycznym Bułgarii, na poziomie zarówno centralnym, jak i lokalnym, jest niezwykle szeroki.

²⁸ България – Европа нестандартен път на развитие. Програма на коалиция ДПС за парламентарни избори 17 юни 2001 година, София 2001.

²⁹ L. Petkova, *The Ethnic Turks in Bulgaria: Social Integration and Impact on Bulgaria-Turkish Relations 1947–2000*, *The Global Review of Ethnopolitics*, vol. 1, no. 4, June 2002, s. 46–47.

³⁰ *Движението за права и свободи*.

Należy jednak podkreślić, że elektorat DPS cierpi z powodu braku prawdziwego wyboru politycznego. Partia ta bowiem praktycznie zmonopolizowała głos mniejszości i ustanowiła *de facto* zasadę jednopartyjności na obszarach zaludnionych przez mniejszości muzułmańskie. Podejmowane przez inne partie polityczne próby działalności skierowanej w stronę społeczności tureckiej oraz Pomaków kończyły się niepowodzeniem³¹.

W odmiennej sytuacji znajduje się społeczność romska, która ulega wykluczeniu. W całym okresie transformacji sytuacja społeczna, edukacyjna, zdrowotna i mieszkaniowa tej grupy stopniowo się pogarsza. Mniejszość romska na szczeblu centralnym jest słabo reprezentowana. Partia polityczna „Roma” jest jednym z wielu ugrupowań tworzących koalicję wyborczą zbudowaną wokół BSP (koalicja ta jest jednak zdominowana przez tę partię). Zabieg ten pozwalał partii romskiej na wprowadzenie do parlamentu jednego przedstawiciela, niemniej jego wpływ na prace rządu (wówczas gdy BSP współtworzyło koalicję rządową) był znikomy. Inne ugrupowanie romskie, jakim jest Ruch na rzecz Równego Modelu Społecznego (DROM, *Движението за равен обществен модел*), również uczestniczyło w koalicjach przedwyborczych, jednak nigdy nie udało mu się wprowadzić swojego reprezentanta do parlamentu. Podobnie jak innemu ruchowi politycznemu, Euroroma (*Политическо движение „Евророма”*), którego największym sukcesem było zdobycie 1,3% głosów w wyborach parlamentarnych w 2005 roku. Przedstawiciele partii romskich zasiadają jednak w radach miast i gmin. Jak widać, Romom nie udało się zapewnić właściwej reprezentacji politycznej, pomimo znacznej liczby romskich ugrupowań politycznych. Przyczyny należy upatrywać w tym, że często wspomniane partie nie oferują żadnych realistycznych rozwiązań zmierzających do poprawy skrajnie niekorzystnej sytuacji bułgarskich Romów, lecz służą jedynie realizowaniu interesów finansowych swoich liderów.

Społeczność macedońska w Bułgarii nie ma statusu mniejszości narodowej, a ruch macedoński jest niepopularny i zwalczany. Pomimo niesprzyjających warunków już w 1989 roku aktywną działalność rozpoczęła OMO – Ilinden (Обединена македонска организация – „Илинден”, Zjednoczona Organizacja Macedońska – Ilinden). Sądy bułgarskie przez długi czas odmiawiały jednak rejestracji tej organizacji. Ostatecznie w lipcu 1998 roku została ona zarejestrowana pod nazwą OMO – Ilinden Pirin. Partia już w lutym uznana została przez Trybunał Konstytucyjny za organizację o tendencjach separatystycznych, a więc niekonstytucyjną. Uzasadniając swoje stanowisko o antykonstytucyjnym charakterze partii, sędziowie Trybunału Konstytucyjnego powołali się na ogłaszane przez nią deklaracje sprzed okresu poprzedzającego jej rejestrację. Przytoczono np. oświadczenie z 1995 roku, w którym partia domagała się pełnej autonomii dla południowo-zachodniego regionu Bułgarii, tzw. Macedonii Piryńskiej, m.in. wycofania stamtąd jednostek armii bułgarskiej, nazwanych wojskami okupacyjnymi. Zdaniem Trybunału OMO-Ilinden PIRIN był kontynuacją partii OMO Ilinden, której w 1990 roku sądy bułgarskie odmówiły rejestracji. Świadczyć o tym miały m.in. nazwiska przywódców i członków³².

³¹ Tworzona przez Adema Kenana Turecka Partia Demokratyczna ostatecznie nie została zarejestrowana (Адем Кенан и дейността на нерегистрираната „Турска демократическа партия”. Fokus News, 10.9.2005. <http://www.omda.bg/bulg/NEWS/DPS/Adem%20Kenan.htm>) (dostęp 15.03.106)

³² *Решение № 1 на Конституционен съд на Република България от 29 февруари 2000 г. по конституционно дело № 3 от 1999 г.*, <http://www.constcourt.bg/Pages/Document/Default.aspx?ID=532> (dostęp 10.03.2016).

Konkluzje

Powszechne występowanie partii mniejszości powoduje, że udział mniejszości w życiu politycznym w obu krajach odbywa się przede wszystkim za pośrednictwem partii politycznych. Jak wykazały badania, największe mniejszości (Albańczycy w Macedonii oraz Turcy w Bułgarii) są reprezentowane przez stosunkowo silne partie polityczne, które uczestniczą w koalicjach rządowych. Decyduje o tym zarówno liczebność społeczności, jak i zdyscyplinowany elektorat, podejmujący decyzje wyborcze w oparciu o kryterium etniczno-narodowe. Jest to efekt tego, że organizacje polityczne mniejszości mogą liczyć przede wszystkim na poparcie społeczności, którą reprezentują. W konsekwencji partie reprezentujące mniej liczne mniejszości nie są w stanie przekroczyć progu wyborczego i z powodzeniem startować w wyborach parlamentarnych. W tej sytuacji starają się one zapewnić reprezentację w parlamencie przez udział w koalicjach przedwyborczych. Ich znaczenie jest jednak minimalizowane, a obecność w parlamencie, symbolicznie ważna, nie przekłada się na realizację potrzeb mniejszości, w której imieniu występują.

Bibliografia:

- Bieber F., *Introduction*, [w:] *Political parties and Minority Participation*, Skopje 2008.
- Cohen J., *Effective Participation of National Minorities as a Tool for Conflict Prevention*, *International Journal on Minority and Group Rights*, vol. 16, no. 4/2009.
- Friedman E., *Electoral System Design and Minority Representation in Slovakia and Macedonia*, *Ethnopolitics*, vol. 4, No. 4 (2005).
- Marko J., *Effective Participation of National Minorities. A Comment on Conceptual, Legal and Empirical Problems*, Committee of Experts on Issues Relating to the Protection of National Minorities, DH-MIN (2006)014, Strasbourg, 20. 10. 2006.
- Petkova L., *The Ethnic Turks in Bulgaria: Social Integration and Impact on Bulgaria-Turkish Relations 1947–2000*, *The Global Review of Ethnopolitics*, vol. 1, no. 4, June 2002.
- Stawowy-Kawka I., *Albańczycy w Macedonii*, Kraków 2014.
- Stawowy-Kawka I., *Islam w Bułgarii i Grecji – współczesne problemy*, [w:] *Niemcy – Europa – świat*, I. Stawowy-Kawka (red.), Kraków 2007.
- Taleski D., *Minorities and Political Parties in Macedonia*, [w:] *Political parties and Minority Participation*, Skopje 2008.
- Woźnica R., *Bułgarska polityka wewnętrzna a proces integracji z Unią Europejską*, Kraków 2012.
- България – Европа нестандартен път на развитие. Програма на коалиция ДПС за парламентарни избори 17 юни 2001 година, София 2001.
- Движението за права и свободи общонационална партия, фактор за демокрацията в страната. Dokument audiowizualny przygotowany z okazji obchodów 15. rocznicy utworzenia DPS.
- Киселиновски С., Ставови-Кавка И., *Малцинствата на Балканот (20. век)*, Скопје 2004.
- Конституция на Република България, Обн., ДВ, бр. 56 от 13.07.1991 г., <http://www.parliament.bg/bg/const>
- Население по области, общини, населени места и самоопределение по етническа принадлежност към 1.02.2011 година, <http://www.nsi.bg/census2011/pagebg2.php?p2=175&sp2=190>
- Попис на населението, домаќинствата и становите 2002, Книга XIII, <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/knigaXIII.pdf>
- Решение № 1 на Конституционен съд на Република България от 29 февруари 2000 г. по конституционно дело № 3 от 1999 г., <http://www.constcourt.bg/Pages/Document/Default.aspx?ID=532>

Устав на Република Македонија, 17 ноември 1991 г., <http://www.sobranie.mk/WBStorage/Files/UstavnaRmizmeni.pdf>
www.vlada.mk
www.sobranie.mk

Rafał Woźnica

**Political Parties and the Participation of Minorities in the Political Life
of Macedonia and Bulgaria**

Summary

The article raises the issue of the functioning of those political parties which aspire to the role of the representatives of minorities in Bulgaria and in the Republic of Macedonia. In particular, whether the functioning of these parties is conducive to the effective integration of these groups into public life has been examined. The research showed that the role and the importance of a minority group in the system of state institutions is primarily determined by its size. Consequently, the issues related to the fight for the interests of minorities are fully monopolized by the parties of the Albanians (in Macedonia) and the representative of the Turkish community (in Bulgaria). This situation can cause tensions between the minorities.